

13. Інструкція про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23 груд. 2008 р. № 771, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 берез. 2009 р. № 263/16279 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 24. — Ст. 153.
14. Аптокольская М. В. Семейное право : учебник / М. В. Аптокольская. — [Изд. 2-е, перераб. и доп.]. — М., 2000. — 178 с.
15. Андреева В. Дитина «на замовлення». Сотні українських пар щорічно стають батьками завдяки новим репродуктивним технологіям [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.tovarish.com.ua/news/Obschestvo/14-12-2007/Dytyna_na_.html.
16. Москалюк В. Ю. Право на материнство (батьківство) за Сімейним кодексом України // Паукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України : зб. наук. пр. за матеріалами «круглого столу». Київ, 25 трав. 2006 р. — Х., 2007.

Анотація

Аблятінова Н. А. Проблеми сурогатного материнства в Україні. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню проблем, що виникають на практиці при реалізації програми сурогатного материнства. Основною метою статті є в'ясування поняття, сутності та значення сурогатного материнства в сучасних умовах, особливостей визначення його предмета та суб'єктного складу, а також особливостей укладення, здійснення договору про сурогатне материнство, розглянути особливості застосування тощо.

Ключові слова: сурогатне материнство, безплідність, репродуктивні технології, батьки, дитина.

Summary

Ablyatipova N. A. Problems of Substitute Mathernity in Ukraine. — Article.

The article is devoted research of problems which arise up in practice during realization of the program of substitute maternity. The primary purpose of the article is finding out of concept, essence and value of substitute maternity in modern terms, features of decision of his object and subject composition, and also features of conclusion, realization of agreement about substitute maternity, to consider the features of application.

Keywords: substitute maternity, sterileness, genesial technologies, parents, child.

УДК 347.155:342(477).001.71

Р. М. Міщенко

ПРАВОВА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЕВОЛЮЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Дослідження проблем еволюції сучасної державності, основу якої становить процес взаємодії держави та особистості, підвищення правової активності громадян, суті та цінності цих феноменів, ролі та перспектив їх розвитку, є сьогодні одним із найважливіших гуманістичних напрямів вивчення феномена держави та державної влади в людському суспільстві та «людському вимірі». Сучасна теорія держави і права має вивчати державу не тільки і не стільки як систему елементів, скільки як систему особливих дій людей, їх відносин з державою, що породжує або збуджує комплекс специфічних, а саме владних процесів [1, 36].

В основі зазначеної системи, всіх процесів, що відбуваються в ній, перебуває людина, яка може функціонувати як одинична, окрема особистість або об'єдну-

ючись в асоціації, колективи, спільноти, групи та інші об'єднання багатьох особистостей. Сучасна юридична наука має орієнтуватися, насамперед, на людину як громадянина, суб'єкта або контрсуб'єкта, об'єкта державної влади, який завжди пов'язаний з нею як такий та тому має стати визначальним, центральним та кінцевим пунктом будь-якого державно-правового теоретичного дослідження.

Як зазначається в сучасній філософській науці, «проблема людини починає ставати тим вузловим пунктом, до якого мають стягуватися всі елементи наукового дослідження», причому «людина унікальна й універсальна істота, у ній співвідноситься внутрішнє і зовнішнє (біологічне і соціальне), людина є істотою історичною і має інваріантну сутнісну природу. Особистість не піддається розчленуванню і залишається за межами раціонально-аргументованого судження; діалектична ідея розвитку на сучасному етапі актуалізується в поєднанні буття й еволюції людини» [2, 7].

Політико-правове дослідження державної влади, держави та сучасної державності має здійснюватися на основі реалізації так званого антропного принципу, що дедалі більше зміцнюється в сучасній науці, та встановлювати зв'язок будь-якої людини з оточуючою дійсністю [3]. Держава та державність не може виникнути, існувати, розвиватися, функціонувати, реформуватися або зникати поза людським фактором. Адже держава ніколи не може бути відторгнутою від суспільства як єдиного соціального організму, що складається з багатьох соціальних суб'єктів: індивідуальних (особистість) та колективних (соціальні групи та соціальні колективи). Держава — важливіший соціально-політичний суб'єкт, який регулює суспільні відносини та є невіддільним від суспільства.

Водночас у сучасному світі незалежної від держави та державної влади людини немає і бути не може. Її не можна вичленувати з державноорганізованого суспільства і владно-державних відносин та ізолювати від них. Кожний громадянин в асоціації-державі виступає повноправним носієм суверенітету народу, повноправним суб'єктом державної влади, що відображено в його правовому статусі, який становить систему прав, свобод та обов'язків, що знайшли чітке правове закріплення в нормах права, які визначають політико-правовий стан особистості [4, 129].

Отже, активна особистість так само необхідна сильній державі, як і будь-якому громадянину — сильна, дієздатна держава. Саме тому, виходячи з даної теоретико-методологічної настанови, правова активність особистості абсолютно справедливо розглядається як необхідний, невід'ємний елемент державності, важлива умова політико-правової організації суспільства, його ефективного функціонування. Причому в умовах демократичної модернізації сучасної державності «людський вимір» права і держави кардинально змінює співвідношення «людського» та «державного» в механізмі організації та функціонування державноорганізованого суспільства. Адже офіційне визнання абсолютної цінності природних прав людини зумовило, по суті, революцію в праві, внаслідок чого в ньому появилися елементи, які не залежать від державної влади.

Права людини посіли центральне місце в юридичній системі громадянського суспільства, у результаті чого право набуло здатності підніматись над владою та нарешті вирішити одну з корінних проблем нашого життя — проблему смирення політичної державної влади в інтересах особистості. Саме тепер, у наш час, право і влада почали мінятися місцями та на місце права як сугубо силового утворення приходять гуманістичне право у вигляді законів громадянського суспільства. Їх цінність та дієвість визначаються, насамперед, природною силою громадянських прав людини, її свободи [5, 613].

У зв'язку з цим варто погодитися з В. О. Затонським, який зазначає, що одне з найважливіших завдань дослідження сучасної державності — виявлення сутнісних характеристик держави в її взаємодії з політико-правовою активністю особистості, обґрунтування положення про те, що тільки активізація особистості дозволить зміцнити державність та посилити владу. Вирішення цього глобального завдання передбачає не тільки уточнення або іноді переосмислення (відповідно до сучасних реалій та потреб суспільного розвитку) визначення поняття «держава», ґрунтовний аналіз функцій держави та механізму їх реалізації, а й усебічний аналіз теоретичних та практичних аспектів феноменів політичної та правової активності громадян, їх ініціативи, розвиток яких є однією з найважливіших функцій сучасної держави та одночасно — міцний фактор посилення державності. Отже, констатує В. О. Затонський, «держава та особистість мають розглядатися як найбільш важливі суб'єкти політичного та правового життя суспільства, не як інстанції, які протистоять одна одній, а як рівновеликі соціальні сили, які активно взаємодіють між собою» [1, 50].

Інтерес до проблеми правової активності особистості виник ще в другій половині ХХ століття [6; 7] та не стихає і сьогодні [8; 9]. Значною мірою дослідження з цієї проблематики були обумовлені необхідністю розкрити витoki життєвої позиції особистості в суспільстві в цілому та в правовій сфері зокрема, ступінь її впливу на політичну та правову системи суспільства, а також зворотний вплив останніх на особистість. Особливе значення надавалося та сьогодні має надаватися, зокрема, проблемі взаємодії особистості та права як центральної ланки та нормативної основи як правової, так і політичної системи, враховуючи, що саме право, його норми безпосередньо регулюють поведінку людей, їхні поступки та дії.

Однак у цілому, незважаючи на вагомий здобутки науки в дослідженні питань щодо соціальної, соціально-політичної [10] або політичної [11] активності особистості, ступінь їх вивчення як у загальнотеоретичному, так і прикладному плані, особливо в державно-правовому вимірі, не може бути визнаний достатнім. Тому, на наш погляд, саме фундаментальні дослідження питань теорії активності особистості, її видів, форм реалізації та засобів підвищення дозволять утворити міцний теоретичний фундамент подальшого осмислення різних аспектів проблеми правової та політичної активності особистості в умовах модернізації сучасної державності.

Багато питань, пов'язаних із формуванням правової держави, залишатимуться без відповіді, якщо ми не визначимося: яка роль особистості в цих

процесах; що треба зробити, щоб звільнити її від надмірної опіки; які існують суперечності між особистістю і державою та який механізм їх вирішення. Наукові дослідження останнього часу демонструють актуальність цієї проблеми, причому підкреслюється, що особистість із усіма її соціальними властивостями (правами та обов'язками, свободою та відповідальністю, свідомістю, культурою, морально-гуманістичними началами) якісно характеризує правову державу, враховуючи, що тільки в модернізаційних умовах активізувався людський фактор. Внаслідок цього особистісна проблематика вкрай загострилася, стала однією з найбільш чутливих, таких, що характеризується варіативністю проявів та підходів.

Так, наприклад, осмислення перспектив розвитку особистості, що самовизначається в контексті сучасних державно-політичних модернізаційних процесів, дозволяє деяким вітчизняним вченим-філософам стверджувати, що ціннісно-нормативній системі сучасного українського суспільства притаманна виразна амбівалентність. У ній своєрідно співіснують, з одного боку, традиціоналізм, патерналізм, конформізм та інші цінності традиційного суспільства, а з іншого — цінності модерного і, певною мірою, постмодерного типу, які орієнтують на раціональний та інноваційний типи поведінки, досягнення особистого успіху, недовіру до так званих «метанаративів» і, навпаки, повагу до відмінностей, особистої неповторності й самоврядування, на обмеження сфери державної «юрисдикції» і розширення меж особистих рішень та відповідальності. Встановлено, що внаслідок зазначеної амбівалентності український індивідуалізм і на цей час залишається достатньо специфічним — у багатьох випадках пасивно-споглядальним та інтровертним.

Тому, зважаючи на це, політичний, інтелектуальний, моральний вигляд людини, її бажання та здатність до змін, громадянська позиція та активність дедалі більш очевидно стають вирішальною умовою модернізації державності, успішного ходу перетворень у суспільстві. Ці якості мають підтверджуватися активною діяльністю людей, які виявляють високу культуру та риси цивілізованої поведінки, не тільки тих, хто володіє повноцінними правами, але й тих, хто може повнокровно виявити себе як особистість. Тому настільки актуальними є сьогодні проблеми подолання соціальної апатії, громадянської аморфності, інерції мислення та поведінки людей, стимулювання їхньої ініціативи та творчої самодіяльності, а також питання соціально-правового становлення особистості, яка знає та вміє активно користуватися своїми правами і свободами, відстоювати їх законними засобами.

Перепон, які постають на шляху формування та забезпечення правової активності особистості, досить багато. Соціальні та правові деформації в суспільстві, відсутність надійно гарантованої системи правової захищеності особистості, широко поширений правовий нігілізм та юридична неграмотність населення, низький соціальний престиж правозаступачів та їхньої діяльності в цілому — лише найбільш очевидні з них. І тому — поширеність активних форм правомірної поведінки треба розглядати та оцінювати у відриві від процесів, які відбуваються в державі та суспільстві.

Нові соціально-політичні реалії сучасного життя, поворот до громадянського суспільства та завдання формування правової держави, які засновуються насамперед на свободі умогляду, свободі вибору поведінки в рамках закону, змушують переглядати попередні стереотипи державно-владних структур спілкування з масами, позбавлятися від побоювань прояву в суспільстві несанкціонованих ініціатив.

Ініціативна творчість громадян, громадська думка, утворюючи певну соціально-психологічну атмосферу, суттєво впливають на всі суспільно-політичні інститути суспільства, на свідомість та поведінку людей, зростання їх залучення до політико-правового життя. Їхній вплив є багатоплановим та відображається у всіх сферах життєдіяльності суспільства [12, 470–471].

З іншого боку, всі державні органи мають стати реальним засобом забезпечення гідних умов життя громадянина в економічній, соціальній, політичній та духовній сферах життя суспільства: громадянин, у свою чергу, зобов'язаний звільнитися від споживацько-очікувальних позицій, активізувати підприємливість у реалізації індивідуального інтересу, який гармонічно поєднується із суспільним.

У цілому, такий підхід з боку держави підвищує громадянську та політичну активність особистості, посилює її відповідальність за результати своєї діяльності. У той самий час практика реалізації прав особистості в сучасних умовах вимагає і більш широкого використання основоположного принципу правового регулювання: «дозволено все, що прямо не заборонено законом», тобто переходу від дозвільної до реєструючої форми правового регулювання, що, у свою чергу, вимагає активізації розробки як правореалізуючих, так і правоохоронних юридичних норм, спрямованих на захист свободи особистості, її недоторканності та безпеки [4, 188–189].

У цьому контексті абсолютно справедливим та закономірним є розуміння правової (або політико-правової) активності як однієї з найважливіших складових частин (видів) соціальної активності та інтенсивної діяльності особистості у сфері політики і права, однієї з форм політико-юридичного (політико та юридично значущого) буття особистості, специфічної форми життєдіяльності, яка іманентно включає не тільки позитивний, а й тінювий, негативний сектор, пов'язаний із девіантною поведінкою особистості [13].

Слід зазначити, що і політичне, і правове життя за своїм змістом мають буття людини, діяльність індивідів. Якщо політичне життя це сукупність духовних, чуттєвих, емоційних та практичних предметних форм політичного буття людини та суспільства, яка характеризує їх ставлення до політики та участь у ній, то правове життя — сукупність форм юридичного буття суспільства, яка характеризує специфіку та рівень його правового розвитку. Якщо політичне життя — безперервний процес життєдіяльності багатьох індивідів, які спрямовують спільні (кооперовані) зусилля на вирішення політично значущих завдань за допомогою політичних заходів, то правове життя — також безперервний процес діяльності багатьох суб'єктів, які спрямовують свої зусилля на вирішення, насамперед, юридично значущих завдань за допомогою правових засобів.

Таким чином, правове життя — це сфера не абсолютно, а лише відносно уособлена від інших видів життя суспільства. Інакше кажучи, правове життя дістає впливу економіки, політики, культури, справляючи на них регулюючий, впорядковуючий вплив. Більш того, правове життя — це в усье проникаюче явище. Тому можна говорити про правове життя суспільства в багатьох сферах — економічній, політичній, соціальній, культурній, екологічній, трудовій тощо.

Те саме можна сказати й про правову активність особистості. Її різновидами є правова активність у галузі економіки, політики, культури тощо. Там, де особистість відіграє свою соціальну роль, вона, як правило, вибудовує і свою правову активність.

Щодо правової активності особистості в політичній сфері, то вищою формою такої активності, яка має особливе значення в умовах сучасних модернізаційних процесів, є політична діяльність та політичне лідерство. Політичне лідерство — одна з центральних наукових проблем, безпосередньо пов'язаних із характером і якістю публічної влади, конкретним способом її структурування та легітимації. Це також активний системоутворюючий елемент державно-політичного життя.

Громадський інтерес до політичних лідерів особливо підвищується саме в періоди трансформації політичних систем, коли радикально змінюється соціально-економічний побут суспільства та найгостріше виявляються численні суперечності. У такі моменти історії більшість громадян вбачають в особі політичного лідера своєрідного рятівника вирішення наявних проблем і подолання негараздів.

В умовах сьогодення політико-правове життя набуло досить широкої гласності завдяки засобам масової інформації та іншим сучасним каналам громадського впливу на людей. Це значною мірою стало основою для формування нової правової та політичної культури і політичної свідомості. Отже, сучасні суспільно-політичні обставини надали унікальні можливості загальнонаціональним лідерам для дійового спілкування зі своїми співгромадянами, ефективного впливу на громадську думку. Зокрема, досвід президентських виборів на пострадянському просторі є яскравим свідченням не тільки індивідуального впливу окремих політичних діячів на народні маси, а й досить ефективного маніпулювання їхньою свідомістю.

Історичний досвід політичного життя засвідчує, що феномен політичного лідерства вкорінений у самій природі людини та суспільства, що політичне лідерство базується на природних потребах людського суспільства. Ці потреби диктуються необхідністю самоорганізації, упорядкування життєвого укладу і поведінки людей з метою забезпечення їх життєдіяльності. Таке впорядкування досягається завдяки вертикальному управлінню, верхівкою якого і є лідер [14].

Слід зазначити, що правова активність особистості є ключовим чинником правового прогресу в цілому та прогресу державності зокрема. Адже правовий прогрес — це, насамперед, об'єктивний, закономірний, такий, що характеризується

спрямованістю, що сходить, процес правового розвитку суспільства, його соціальних груп та особистості.

Категорія правового прогресу відображає: 1) спрямованість та якісно зростаючий рівень процесів, що відбуваються в політико-правовій сфері суспільства; 2) зростаючу роль держави і права у вирішенні загальносоціальних завдань та політико-правового життя кожної людини, цінність та авторитет права; 3) тенденції подальшого зміцнення правової основи державного та суспільного життя; 4) зростання правової активності громадян та посадових осіб апарату держави та громадських організацій; 5) реальну забезпеченість прав і свобод громадян.

Правовий прогрес відбиває характер та рівень політико-правового розвитку суспільства, його поступально-стадійний розвиток від менш досконалих до більш розвинутих форм політико-правової життєдіяльності, від менш розвинутої до більш високої правової культури та правової системи. Це — прогрес права, культура спілкування особистості, суспільства та влади, міжособистісних та групових взаємовідносин, верховенство права, правова ментальність та правова свідомість у цілому, що насамперед передбачає існування цивілізованих форм досягнення фактичних цілей, правомірний зразок організації поведінки та політичної діяльності, толерантні позиції та дії у відносинах між владою та особистістю, а також між окремими особистостями, тощо.

Правовий прогрес як найвища сходинка в процесі демократичної модернізації державності характеризує високу політико-правову інформованість населення, професійно-юридичну компетентність посадових осіб держави, легітимність державної влади та престижність державної служби, високий престиж юридичних установ та їх соціальну затребуваність і соціальну корисність. Прогресивний розвиток суспільства передбачає наявність розвинутої системи професійно-юридичної освіти та юридичного всеобучу населення, реально існуючу можливість здобуття правових знань та безперешкодного отримання необхідної правової інформації, виходячи з конституційного правила про те, що кожному гарантується право знати свої права й обов'язки (ст. 57 Конституції України), а також про те, що кожен має право на правову допомогу (ст. 59 Конституції України). Саме з прогресивним правовим розвитком суспільства пов'язані його демократизм, відкритість, розвиненість інститутів та систем громадянського суспільства.

Література

1. Затонский В. А. Эффективная государственность / В. А. Затонский ; под ред. А. В. Малько. — М. : Юристъ, 2006. — 286 с.
2. Грецова О. Г. Людина як мета і предмет соціально-філософської рефлексії : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії / О. Г. Грецова. — Запоріжжя, 2003. — 18 с.
3. Грецова О. Г. Методология исследований в философской антропологии // Людина: дух, душа, тіло : III наук.-теорет. конф. (Суми, 15–16 квіт. 1999, Суми). : [матеріали]. — Суми : Сум. держ. ун-т, 1999. — С. 18.
4. Комаров С. А. Личность. Права и свободы. Политическая система / С. А. Комаров, И. В. Ростовщиков. — С.Пб. : Изд-во Юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2002. — 334 с.

5. Алексеев С. С. Право: азбука — теория — философия: Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. — М. : Норма, 1999. — 712 с.
6. Гоймап В. И. Правовая активность личности служащего советского государственного аппарата (общетеоретические вопросы) : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. И. Гоймап. — К., 1983. — 20 с.
7. Кожевников С. П. Социально-правовая активность личности и условия ее действительности : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / С. П. Кожевников. — М., 1991. — 48 с.
8. Кожевников В. В. Правовая активность личности / В. В. Кожевников. — Омск, 1997. — 156 с.
9. Тепляшин В. П. Правовая активность граждан в условиях становления правового государства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. П. Тепляшин. — Екатеринбург, 2002. — 25 с.
10. Потапова О. С. Социально-политическая активность личности в современном советском обществе : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.10 / О. С. Потапова. — Ростов н/Д, 1991. — 24 с.
11. Речицкий В. Политическая активность. Конституционные аспекты / В. Речицкий. — К. : Сфера, 1999. — 496 с.
12. Оксамытний В. В. Теория государства и права : учебник / В. В. Оксамытний. — М. : ИМПО-ПАБЛИШ, 2004. — 563 с.
13. Котляров Л. П. Девиантность как социальный феномен // Перспективи. — 2002. — № 1 (17). — С. 105–115.
14. Кузнецова С. В. Механізм формування політичного лідерства в Україні // Нова політика. — 2001. — № 2. — С. 60–62.

Анотація

Мінченко Р. М. Правова активність особистості в умовах еволюції української державності. — Стаття.

У статті висвітлюються питання значення правової активності особистості в розбудові української державності і модернізації державної влади України.

Ключові слова: правова активність, особистість, громадянин, українська державність, модернізація державної влади, правовий прогрес.

Summary

Minchenko R. M. Legal Activity of Person and Evolution of Ukrainian State. — Article.

The meaning of legal activity of individual in the formation of Ukrainian statehood and modernization of Ukrainian state authority is reflected in the article.

Keywords: legal activity, individual, citizen, Ukrainian statehood, modernization of state authority, legal progress.

УДК 347.78.043

А. В. Кирилюк

ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР НА ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЯК ВИД АВТОРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Використання твору автора іншими особами (користувачами) здійснюється на підставі авторського договору, крім випадків, спеціально визначених законом. Договірна форма використання творів у більшій мірі, ніж яка-небудь інша, забезпечує реалізацію й охорону як особистих, так і майнових прав автора. Відповідає вона й інтересам користувачів, оскільки вони отримують певні права на використання творів, яких не мають інші особи, і у зв'язку з цим можуть окупити свої витрати по відтворенню й розповсюдженню творів і отримати

© А. В. Кирилюк, 2009